

8. HAFTA

OSMANLI DEVLETİ'NİN AVRUPA'DA ÜSTÜNLÜĞÜNÜ KAYBETMESİ

ÖNERİLEN OKUMALAR:

- Sander – Üçüncü Bölüm- “Yetişkinin Avrupa’da Durgunluğu” ve Dördüncü Bölüm’de “4. Dışişleri Bakanlığı” altbaşlığına kadar.
- Köse, Osman “XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C:1, s.536-549.
- Findley, Carter V., “İmparatorluğun Gerilemesinin Yeni Oluşan Kalemeye Üzerine Etkisi”, **Osmanlı Devleti’nde Bürokratik Reform**, İstanbul, İz, s.61-95.

BU HAFTA ÖĞRENECEKLERİMİZ:

- Osmanlı Devleti’nin, XVI. yüzyılda Avrupa’nın en güçlü devletlerinden biriyken, yaklaşık bir yüz yıl içinde nasıl nispi olarak Avrupa güçleri karşısında zayıflamaya başladığı üzerinde durulacaktır.
- Avrupa’nın yükselişinde temel etkenlerden olan coğrafi keşifler ve başat güç olma mücadelesinin, Osmanlı Devleti’ne nasıl yansıdığı anlatılacaktır.
- II. Viyana Kuşatması’nın nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır.
- Karlofça Antlaşması’nın Osmanlı Devleti açısından doğurduğu sonuçlar yorumlanacaktır.
- Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki mücadelenin XVII. ve XVIII. yüzyıllar boyunca nasıl geliştiğine değinilerek, Küçük Kaynarca düzenlemelerinden bahsedilecektir.

Avrupa Karşısında Güç Kaybetmenin Nedenleri

Bazı tarihçiler Osmanlı Devleti’nin başına “dirayetsiz” hükümdarların gelmesini, Avrupa karşısında güç kaybetmesinin temel nedeni olarak açıklamaya çalışırlar. Halbuki bu tek başına açıklayıcı olamaz. Pek çok dünya ülkesinde başarısız hükümdarların tahta geçtiği olmuştur. Ancak bu devletler, mesela İngiltere, daha sonra ilerlemesini devam ettirebilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin “doğal sınırlarına ulaşmış olması” da bu durumun nedenlerinden biri olarak gösterilir. Ancak, bu herhalde karadaki doğal sınırlar anlamındadır. Yoksa İspanya,

Portekiz, Hollanda gibi ülkeler “dünyanın öbür ucuna” kadar gitmiş, doğal sınırlarının çok ötesine erişmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında güç kaybetmeye başlaması, duraklamasının ve daha sonra toprak kayıplarıyla gerilemeye başlaması, herhalde en iyi İslam dünyasının içinde bulunduğu durum ile açıklanabilir. İslam dünyası XV. yüzyılın sonunda itibaren Akdeniz, Atlas Okyanusu ve Hint Okyanusu'nda İspanya ve Portekiz (İberik yarımadası devletleri) tarafından çevrelenmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti en azından XVI. yüzyıl sonuna kadar Akdeniz'de bu çevrelemeye karşı direnmiş ama Atlas ve Hint okyanuslarında başarılı olamamıştır. Zaten XVII. yüzyıldan itibaren Akdeniz'deki üstünlüğünü de yitirmiştir. Bu üç önemli denizde XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Hollanda, Fransa ve İngiltere'nin sırayla üstünlükleri ele geçirdiklerini görüyoruz.

Bu çevreleme, sadece askeri bir anlam taşımaz. Asıl olarak dünya ekonomisi ve Avrupa ekonomisi için çok önemli olan ticaret yollarının, Batı Avrupa devletleri tarafından denetim altına alınması anlamını taşır. Bu ticaret yolları aynı oranda Osmanlı Devleti için de önemlidir. Ticari alanda elde edilen gelirlerin azalması, Avrupa karşısında güç kaybetmenin önemli sebeplerinden olmuştur. Ticarete üstünlüğün Avrupa'nın eline geçmesi ise Avrupa'nın XVI. yüzyıldan itibaren İslam dünyası ve Osmanlı Devleti karşısındaki yükselişinin ana unsurlarındandır. 1535 kapitülasyonlarıyla Fransa, ardından da İngiltere ve Hollanda Osmanlı Devleti'nin bulunduğu bölgede ticaret yapma ayrıcalığını ele geçirmişlerdir. İngiltere 1580'de Levant Company'i (Doğu Akdeniz Ticaret Şirketi) kurmuş, XVII. yüzyıldan itibaren ise neredeyse ticari bir tekel haline gelmiştir.

Öte yandan dünyada başta Amerika kıtası olmak üzere yeni keşfedilen bölgelerden Avrupa'ya akan zenginlikler Avrupa'nın güçlenmesinde ve Osmanlı Devleti'nin nisbi olarak güç kaybetmesinde etken olmuştur. İslam dünyası bu gelişmeyle rekabet edemez durumdaydı. “Yeni Dünya”dan Avrupa'ya taşınan altın ve gümüş tüm Avrupa ve özellikle bu kaynakları kendi üretmeyen veya elde etmeyen Osmanlı Devleti'nde enflasyonist bir baskı oluşturdu. Bu dış etken yüzünden akça tağşiş (devalüye) edildi. Tabii bu da, aylıklarının içindeki gümüş miktarının ayarlanmasından memnun olmayan kesimlerde (yeniçeriler) sosyal rahatsızlıklara neden oldu. Ardından içi karışıklıklar geldi. Buna ekonominin iç siyasetteki doğrudan etkisi denebilir.

Osmanlı'nın Avrupa karşısında güç yitirmesinin çok önemli bir diğer nedeni, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar komşu olarak kalacağı bir devletin kuzeyde güçlenmeye

başlamasıdır. Özellikle XVIII. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti'nin sürekli çatıştığı Habsburglar ve Safeviler gibi klasik rakiplerinin yerini Rusya alacaktır. Bazı Rus çarları döneminde izlenen modernleşme yönündeki çabaların nispeten başarıya ulaşmasının sayesinde Rusya giderek güneye doğru genişlemeyi amaçlayan bir Avrupa Devleti halini alacaktır. Bu genişlemenin önündeki engel olan Osmanlı Devleti Rusya'nın doğal rakibidir. Bu da uzun yıllar devam edecek devamlı çatışmanın nedeni olacaktır.

Rusya'nın güçlü bir devlet olarak XVI. yüzyılın ortalarında Orta Asya'daki Kazan ve Astrahan Müslüman hanlıklarını ele geçirmesi, Kazakları himaye altına alması tüm Volga bölgesinin ticaretini denetlemesi ve en son 1638'de doğudan Pasifik kıyılarına kadar uzaması Osmanlı Devleti'nin kuzeyine bir "duvar" örülmesine yol açmıştır. Tüm İslam dünyasının kuzey ve doğu sınırları tam olarak belirlendi. O da Rusya'nın güney sınırıydı. İslam dünyası ve Osmanlı duraklama dönemi yaşarken, giderek güçlenen Rusya güneye yayılacak, bu da Osmanlı Devleti'nyavan 1699'dan sonra toprak kayıpları yaşamasını hazırlayan etkenlerden olacaktır.

Bir diğer neden ise İslam dünyasının ve bunun en önemli iki devleti Osmanlı Devleti ve Safevilerin iç çekişmeler ve birbirleriyle çatışmaları nedeniyle dışa doğru zayıflamasıdır. İslam dünyasının Sünni ve Şii olarak bölünmüş olması ve iki ana devletin İslam'ın farklı yorumlarını resmi ideoloji olarak benimsemeleri bu çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. İslam dünyası dışarıya karşı bir bütünlük arz etmediği gibi, Osmanlı ve İran XV-XVII. yüzyıllarda birbirleriyle uğraşmışlar ve birbirlerini zayıflatmışlardır. Osmanlı Devleti'nde özellikle XVI. ve XVII. yüzyılda sayıca artan ve devletin askeri ve Anadolu'daki ekonomik kaynaklarının israfına yol açan ayaklanmaların arkasında bu dinsel bölünüşlüğün de etken olduğu unutulmamalıdır.

Çok önemli bir diğer neden de, coğrafi keşifler ve ticaret devrimiyle zenginleşmeye başlayan Batı Avrupa'nın bir yandan da Rönesans ve Reform gibi akımların etkisiyle, artık eskisinden daha güçlü olduğu gerçeğidir. Osmanlı Devleti'nin Kanuni dönemindeki askeri metodlarıyla (top, süvari, yeniçeri) III. Selim dönemdekiler arasında sayıca ve teknolojik olarak neredeyse bir fark yoktur. Yani bir gerileme söz konusu değildir. Ama görece Avrupa karşısında açık bir duraklama ve gerileme vardır. Avrupa teknolojik alanda -özellikle savaş teknolojisinde- Osmanlı Devleti'nin ötesine geçmiştir.

Osmanlı Devleti'nin güç yitirmeye başlamasının, aslında gücün zirveye çıktığı Kanuni'nin hemen ardından II. Selim döneminde ilk işaretlerini verdiği söylenebilir. 1547'de Çar Korkunç İvan (II. İvan) ve onun takip eden III. İvan zamanında Orta Asya'da genişlemeye

başlayan Rusya, Moskova Büyük Dükalığı'ndan Rusya İmparatorluğu'na dönüşmeye başlamıştı. II. Selim döneminde Sokullu Mehmed Paşa tarafından Rusların büyümesine karşı çeşitli önlemler alınmaya çalışılmış, Azak denizine donanma yollanmış, Don ile Volga'nın bir kanal ile birleştirilmesi projesi oluşturulmuş ama bir sonuca ulaşılamamış, Osmanlı Devleti Astrahan'ın Rusya'ya geçmesine göz yummak zorunda kalmıştı.

Bu arada Hint okyanusunda da Portekiz'in ilerlemesi durdurulamamış, Süveyş kanalının açılması projesi de tıpkı Don-Volga gibi ölü doğan bir girişim olmuştur.

İnebahtı Savaşı'nın Akdeniz hakimiyeti konusunda önemli bir dönüm noktası olduğuna değinilmişti. Artık Osmanlı Devleti'nin mutlak hakimiyetinden çıkmaya başlayan Akdeniz, Avrupa devletlerinin rahatça hareket ettiği bir bölge olacaktır.

III. Murad'la birlikte Avrupa'da fetihlerin durmaya başladığı görülür. Fetih, ganimet ve vergi demektir ki, hazineyi asıl dolduran unsurlardır. Ayrıca yeni fethedilen yerler olmayınca Anadolu'dan buraya nüfus yerleştirme de durmuştur. Anadolu, insanların yoksullaştığı, suç oranının attığı ve ayaklanmaların çoğaldığı bir yer haline gelmiştir. Devşirme usulü ortadan kalkmıştır. Çünkü yeni yerler ele geçirilememektedir.

Aynı zamanda bu yıllar yolsuzlukların devlet yönetiminde etkisinin arttığı bir dönemdir. Tımar ve zeametlerin rüşvetle el değiştirmesi, Anadolu'da olduğu kadar Rumeli'deki köylüleri rahatsız etmiştir. Büyük toprak sahiplerinin köylüyü sömürmesi, adaletsizlikler, haksız vergiler, angarya rahatsızlığı artırdı. Yeni yerlerin ele geçirilememesi, artan nüfusun aç kalması sonucunda Anadolu'daki nüfusun, ekmekle mükellef oldukları toprakları bırakarak ya dağa kaçtıklarını ya da iş bulmak amacıyla başka yerlere gittiklerini görüyoruz. Bu tarımsal üretimi düşürmüş, kentlerde gereksiz bir nüfus fazlasının oluşmasına yol açmış, işsiz güçsüz insanlar sorunlar çıkarmaya başlamıştır. Bu işsiz güçsüz kişilerden bazıları yeniçeri ve sipahi olmuş ve sorunları daha derinleştirmişlerdir. II. Osman, giderek bir sorun odağı haline gelen Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırmayı düşünmüş ama 1622'de bir ayaklanmayla öldürülmüştür. Önce I. Mustafa tahta çıkmış ama bir yıl sonra indirilerek, yerine IV. Murad (1623-1640) hükümdar yapılmıştır.

IV. Murad döneminde içte çok sert politikalar izlendi. Acımasız yasaklar uygulandı. Dışta ise Bağdat, Erivan Safeviler'den geri alındı (1635 Erivan) (1638 Bağdat).

Ordusuyla birlikte sefere çıkması gaza politikasına dönüşü arzulayanları ümitlendirdi. Ancak 1640'da öldü ve deli sıfatını taşıyan Sultan İbrahim tahta çıktı.

Her ne kadar sıfatı “deli”yse de, yetenekli devlet adamlarının da başarıları sayesinde Girit’te çok önemli limanlar ele geçirildi. Kırım’da tekrar hakimiyeti sağladı. 1648’de tahttan indirildi ve IV. Mehmed (Avcı) geçti.

Köprülüler dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde Avrupa karşısında zayıflama, birkaç parlak zafer dışında devam etti. Büyük toprak kayıpları geciktirildi. 1666’da Girit tamamen ele geçirildi. 1672’de Ukrayna’nın (Podolya) Rusya ve Lehistan arasında paylaşılmasına karşı çıkan Osmanlı orduları kuzeye yürüdü. Polonya Bucaş Barışı’na zorlandı. Dinyeper ve Dinyester arasındaki Podolya toprakları Osmanlı yönetimine geçti. Lehistan yıllık vergi ödemeye başladı.

Viyana Kuşatması ve Karlofça Antlaşması

1672’de Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa’nın ölümü üzerine yerine Kara Mustafa Paşa getirildi. Kara Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti’nin Akdeniz ve Karadeniz bölgelerindeki başarılarından hareketle, belki tekrar eski gücüne kavuştuğuna inandı. Viyana’yı alarak prestij kazanmak istiyor, Batı’yı bir tehdit olmaktan çıkarmayı amaçlıyordu. Bunun için beklediği fırsat 1682’de ortaya çıktı. Protestan Macarlar, Kont Emerich Tekeli önderliğinde Katolik Habsburg yönetimine karşı ayaklandılar ve Osmanlı Devleti’nden yardım istediler. Osmanlı Devleti’nden önce XIV. Louis de Katolik olmasına rağmen Macarlara yardım etti. Ayrıca Fransa’nın bir Osmanlı-Habsburg (Avusturya) savaşında tarafsız kalacağı garantisini verdi.

1683 baharında Osmanlı ordusu Avusturya seferine çıktı. Avusturya ise Papalık, bazı Alman prensleri ve Lehistan ile ittifak içine girdi. Viyana kuşatmasında üç stratejik hata yapıldı. Mayıncılara güvenilerek ağır toplar getirilmedi; stratejik önemdeki Kahlenberg tepesi korumaya alınmadı; Tuna’daki köprülerin tutulması Osmanlı Devleti’nin himayesinden pek de memnun olmayan Kırım Hanı’na bırakıldı. Lehistanlı Jan Sobieski sürpriz bir saldırı ile Osmanlı ordusunu dağıttı. (Kara Mustafa Paşa ancak kutsal emanetleri kurtarabildi.). Belgrad’da, ordusu tamamen dağılmış, düzenli ricat etmeyi becerememiş, bir sadrazam olarak idam edildi.

Viyana sonrası Osmanlı Devleti 16 yıl sürecek bir yenilgiler dizisi yaşadı. 1684’de Venedik Preveze ve Morayı aldı. Habsburglar, Venedik, Lehistan, Papalık, Bavyera, Brudenburg, Saksonya’dan kurulu, Rusya’nın dışarıdan desteklediği Kutsal İttifak’la savaş 1699’a kadar sürdü. Habsburglar bir yandan da Fransızlara karşı Ausburg ittifakını kurdu ve onlarla da savaştı. Fransa’yla savaş önce 1697’de Ryswik barışıyla duraklayacak ardından da 1713

Utrecht Barışı ile Fransa kesin biçimde sınırlandırılacaktır. Osmanlı Devleti'yle savaş ise 1699'da bitti.

Karlofça (Karlówitz) tek bir antlaşma değil, Avusturya, Lehistan, Venedik, Rusya ile ayrı ayrı yapılmış bir dizi antlaşmalar bütünüdür. Bu kapsamda,

Avusturya'yla (Habsburglar) 25 yıllık bir ateşkes yapıldı. Macaristan ve Transilvanya'nın (Temaşvar ve Erdel) büyük bölümü Habsburglar'a verildi. Serbest ticaret anlaşması yapıldı. Avusturya'ya "en ziyade müsadeye mazhar millet" (en çok kayrılan ulus) statüsü verildi.

Lehistan'a; Ukrayna'daki (Podolya) topraklar verildi. Boğdan ise Osmanlı'da kaldı. Lehistan büyükelçisine Osmanlı topraklarındaki Katolikleri temsil hakkı verildi.

Venedik'e Mora ve Dalmaçya'nın bir bölümü verildi.

Rusya'ya Azak bırakıldı. Rusya'yla asıl barış anlaşması Haziran 1700'de İstanbul'da imzalandı. Dinyeper boyundaki Osmanlı kaleleri yıkıldı. Ticaret anlaşması yapıldı. Ruslar'a vergi ödemedi ve engellenmeden Kudüs'e hacca gitme imkanı sağlandı.

Karlofça bir devrin bitip diğerinin başladığını simgeler. Bundan sonra Osmanlı Devleti sık sık toprak kayıplarına uğrayacaktır. Osmanlı Devleti'nin, elindekini savunmaya dönük bir politika izlemeye Karlofça'dan sonra geçtiği söylenebilir. Daha çok toprak kaybetmeme amacı güdecektir. Ama Karlofça nedeniyle yıkılan kalelerin ve boşaltılan bölgelerin savunulması çok güç olacaktır.

Anlaşmayla, savaşı kazanan devletlere ticari ayrıcalıklar verilmesi, zaten Türklerin fazla itibar etmediği ticari alanda büyük gerilemeye yol açacaktır. Diplomatik alanda, Zıttorog Antlaşması'yla başlayan eşitlik süreci, Karlofça'yla kemikleşecektir.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa Karşısında Gerilemesi

Karlofça Antlaşması'ndan sonra başlayan süreç, Osmanlı Devleti'nin giderek hızlanan bir şekilde Avrupa devletleri ve Rusya karşısında güç kaybetmesine yol açtı. XVIII. yüzyılda Avrupa'da, dolaylı olarak Osmanlı Devleti'nin gerilemesine ve sonunda yıkılmasına yol açacak iki önemli gelişme yaşandı. Birincisi, Aydınlanma döneminin sağladığı bilimsel düşünebilme ortamının verdiği hızla yaşanmaya başlanan sanayi devrimidir.

Sanayi devrimi bir yandan Avrupa'da "ulusal burjuvazinin" gelişmesini bir yandan da Avrupa ordularının teknolojik olarak Osmanlı Devleti'nin kat kat ötesine geçmesine yol açtı. Burjuvazinin güçlenmesi sosyal ve siyasal dönüşümlerin hızlanmasını Avrupa'nın ulusal

monarşilerden ulus-devletlere geçişini sağladı. Osmanlı Devleti'nde ise ulusal bir burjuvazi oluşmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar da ulusal burjuvaziden söz edilemez. Evvelce vurgulandığı gibi Osmanlı Devleti'nde ticaret özellikle XVII. yüzyıldan itibaren gayrimüslim Osmanlı tebaasının elindedir. Bunların da Osmanlı olduğunu göz önünde bulundurarak ticaretin ve burjuvazinin gelişmemesinin sebebini başka noktalarda arayabiliriz. Fakat, Avrupa devletlerine verilen kapitülasyonların süreklilik kazanması, Akdeniz ve Karadeniz'deki ticaretin bazı yabancı devletlerin tekeline girmesi, daha da önemlisi Osmanlı Devleti'nin askeri başarısızlıklarının ardından imzaladığı anlaşmalarla yabancı devletlere, kendi topraklarındaki gayrimüslimleri koruma hakkını vermesi neticesinde, aslında Osmanlı vatandaşı olan tacir gayrimüslimler zaman içinde "işbirlikçi burjuvazi" olarak adlandırılabilir bir niteliğe bürünmüştür. Tüm gayrimüslimleri bu kapsam içinde değerlendirmenin haksızlık olacağı aşikardır. Fakat liman bölgelerinde ticaret yapanların çoğunun yabancı firmalarla ortaklığa girdikleri, onların mümessilliklerini aldıkları, hatta çifte vatandaşlık imkanlarını kullanarak ticari çıkarlarını azamileştirmeye etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu XVIII. yüzyılın ikinci büyük gelişmesiyle birleşerek (milliyetçilik), Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine hizmet edecektir.

XVII ve XVIII. yüzyıl buluşlarının ve ardından Sanayi devriminin, Osmanlı Devleti açısından ikinci olumsuz yansıması ise askeri alanda olmuştur. Yeniçeri Ocağı daha XVI. yüzyılın sonlarından itibaren klasik yapısını kaybetmiş, fetihler azaldığı ve sonra durduğu için devşirme usulü durmuş, yeniçerilerin meslek edinmelerine ve evlenmelerine izin verilmişti. Yavaş yavaş Yeniçeri Ocağı, içinde padişahların değiştirildiği ve hatta öldürüldüğü siyasi ayaklanmaların bir aracı haline gelmiştir. Avrupa'da gelişen askeri teknolojinin ve yeni savaş yöntemlerinin ithalinin gecikmesi Yeniçeriler'den kaynaklanan sorunların daha da derinleşmesine yol açmıştır. III. Selim ve ardından II. Mahmud döneminde askeri alanda yapılmaya başlanan reformlar, yerinde ancak geç kalınmış önlemler olarak, Osmanlı Devleti'nin Avrupalılarla iyice açılan mesafeyi kapatabilmesine yetmemiştir.

XVIII. yüzyılda ortaya çıkıp, daha çok XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine hız veren ikinci büyük gelişme, Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'ya hızla yayılan milliyetçilik akımıdır. Milliyetçilik tüm çok uluslu Avrupa devletleri için sorun olmuştur. Napoleon'a karşı yürütülen savaşların ve oluşturulan koalisyonun nedenlerinden biri de budur. Milliyetçilik, sanayi devriminin ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçlarından yararlanmış ülkeler için, zorlu bir süreç sonunda da olsa, ulus-devlet oluşturmanın en önemli halkası oldu.

Nitekim İtalyan ve Alman ulusal birlikleri bu dönemde ortaya çıkacaktır. Diğer yandan milliyetçilik XIX. yüzyılı Osmanlı Devleti, için “en uzun yüzyıl” (Prof. İlber Ortaylı’nın tabiriyle) haline getirmiştir. Çoğu kez yabancı devletlerce de desteklenen ulusal isyanlar, imparatorluğu XIX. yüzyılın başından itibaren parçalanma tehdidiyle karşı karşıya getirecektir.

Lale Devri

1713’de Utrecht Barışı’yla sonuçlanacak İspanya Veraset savaşları Fransa ile Habsburglar arasında devam ederken, Osmanlı Devleti Fransa’nın tüm çabalarına karşın bu mücadelede Fransa yanında yer alarak, kendisini doğrudan ilgilendirmeyen bir sorun nedeniyle zarar görmek istemiyordu. Zaten Habsburglar’la 1699’da bir anlaşma imzalamış ve 20 yıl sürmesi öngörülen bir barış dönemine girmişti. Ancak Avrupa’daki karışıklıktan istifade ederek yayılmacı amaçlarına ulaşmak isteyen Rusya’nın eylemleri dolayısıyla Osmanlı Devleti istemeyerek de olsa kendisini başka bir mücadelenin içinde buldu.

Rusya’nın 1709’da Poltova savaşında İsveç’i yenmesinden sonra İsveç kralı “Demirbaş” Şarl (X. Karl) Osmanlı devletine sığınmıştı. Ruslar ise İsveçlileri takip etmek bahanesiyle Boğdan sınırlarını ihlal etmekteydi. Bu kıskırtmalar karşısında Osmanlı Devleti Rusya’ya savaş ilan etti. Prut savaşında (1711) Rusya büyük bir darbe yedi. Fakat Rus ordusunun tamamen yok edilmesi, Yeniçerilerin isteksizliğinin de etkisiyle, gerçekleştirilemedi. Temmuz 1711’de yapılan Prut Antlaşması’yla, Rusya, Azak çevresindeki toprakları Osmanlı Devleti’ne vermeyi, Lehistan’dan çekilmeyi, İsveç kralının emniyet içinde ülkesine dönmesini sağlamayı ve Dinyeper boyundaki kalelerini boşaltmayı kabul etti.

Bu başarının verdiği cesaret, Osmanlı Devleti’ni Venedik ve Avusturya üzerine yöneltti. Ancak zamanlama hatalıydı. 1713’de İspanya Veraset Savaşları sona ermiş, Avusturya’nın, bir yanda Fransa, diğer yanda Osmanlı Devleti ile iki cephede savaşmak zorunluluğu ortadan kalkmıştı. Osmanlı Devleti önce Venedik’in elindeki Mora’da önemli başarılar kazandı. 1715’te Korint’i, ardından Modon, Koron ve Navarin’i aldı. Ancak Venedik Avusturya ile ittifak içine girdi. Osmanlı Devleti de Avusturya’ya 1716’da savaş açtı. Savaşta Osmanlı ordusu yenildi. Belgrad düştü. 1718’de imzalanan Pasarofça Antlaşması ile tüm Macaristan, Eflak ve Boğdan’ın bir kısmı, Belgrad ve Sırbistan’ın büyük bölümü Avusturya’ya geçti. 1711’deki büyük başarı 1718’de bir başarısızlığa dönüştü. Pasarofça’dan sonra, Osmanlı Devleti için savaşmadan yaşanacak, kısa süreli bir barış dönemi gelişti. 1718-1730 yılları arasındaki bu döneme, “Lale Devri” denir. “Osmanlı Rönesansı” olarak da

nitelendirilebilecek bu 12 yıllık barış döneminde içte bazı dönüşümlerin yaşanması sağlandı. Islahat denemeleri yapıldı. İlk Türkçe matbaa kuruldu. Lale Devri, dönemin Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın da hayatına mal olacak, 1730'daki bir ayaklanmayla sona erdi.

Avusturya ve Rusya'yla Yeni Çatışmalar

Lale Devri boyunca dondurulan, Avusturya ve Rusya'yla olan anlaşmazlıklar, XVIII. yüzyılın ortasından itibaren yeniden su yüzüne çıkmaya başladı. Koca Ragıp Paşa'nın sadrazamlığı döneminde 1761'de Prusya ile bir ittifak anlaşması imzalandı. İspanya Veraset Savaşları'ndan sonra giderek güçlenen Brandenburg Büyük Dükalığı'ndan doğan Prusya, güçlü ve disiplinli ordusuna dayanarak, Avrupa'nın önemli güçlerinden biri haline gelmişti. Osmanlı Devleti, Almanya coğrafyasına hakimiyet konusunda, Avusturya ile mücadele içinde olan Prusya'yla ittifak kurarak, bu devlet karşısında avantaj kazanmak istiyordu.

Fakat, Osmanlı Devleti, Prusya'yla yaptığı ittifaka fazlaca bel bağlamasının zararını kısa süre sonra gördü. Avusturya'nın göz yummasıyla Lehistan 1764'te Rusya ve Prusya arasında paylaşıldı. Halbuki 1711 tarihli Prut Barışı Rusya'nın Lehistan'dan çekilmesini öngörüyordu. Osmanlı Devleti Rusya'nın Prut Antlaşması'na uyararak, Lehistan'dan çekilmesini istedi. Ret cevabı alınca da savaş ilan etti. Savaş sırasında Prusya ve Avusturya, Rusya'nın daha fazla güçlenmesini istemediklerinden arabuluculuk yaptılar. Buna rağmen barış antlaşması ancak Osmanlı donanmasının 1773'te Çeşme'de yakılmasından ve ardından da ordunun 1774'de Şumlu'da yenilmesinden sonra imzalanabildi.

Küçük Kaynarca Antlaşması ve Sonrası

1774'te Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım Rusya'ya terk edildi. (1783'de Rusya tarafından ilhak edilecektir) Rusya Azak denizi ve Karadeniz'i denetlemeye başladı. Rus ticaret gemilerinin Karadeniz'de serbestçe ticaretine izin verildi. Ruslar, Osmanlı ülkesinde istedikleri bir yere konsolosluk açabilecekti. Rusya'ya “en ziyade müsadeye mazhar millet” statüsü, yani ticari kapitülasyonlar verildi. İstanbul'daki Rus elçiliği sürekli hale getirildi. En önemlisi, Eflak ve Boğdan'daki Ortodokslar Rusya'nın “koruması” altına sokuldu. Küçük Kaynarca Antlaşması'nda, bu “koruma” statüsü, “siyanet etme” tabiriyle ifade edilmektedir. “Siyanet etme” tam olarak “himaye altına alma” olarak tanımlanamazsa da, Ruslar bu bölgelerde elde ettikleri “koruyuculuk” vasfını, XIX. yüzyılda, Osmanlı topraklarındaki tüm Ortodoksları koruyacak şekilde genişletmeye çalışacaklardır. Son olarak, Küçük Kaynarca Antlaşması'yla, Rusların İstanbul Beyoğlu'nda, bir “Rus Ortodoks” kilisesi kurmasına izin verildi. Bu izne rağmen, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında

daha sonraki yıllarda arka arkaya yaşanacak savaşlar sebebiyle, İstanbul'da böyle bir kilise inşa edilmemiştir.

Avusturya, Osmanlı Devleti'nin Ruslara mağlup olmasından yararlanmakta gecikmedi. Bazı Osmanlı topraklarını ele geçirdi. Bu sırada Avusturya ile Rusya arasında, Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak da kuruldu. Bu durumda, Osmanlı Devleti bir kez daha, hem Avusturya, hem de Rusya'yla savaşa girmiş oldu. 1789'da yaşanan Fransız Devrimi'nden sonra, Avrupa'nın bu bölgesindeki gelişmelerle ilgilenmeye başlayan Avusturya'yla 1790'da Zıştovi Barışı yapıldı.

Rusya da, Fransız Devrimi sonrasında Osmanlı devleti'ne akrşı benzer bir tutum içine girdi. "Yeni Fransa"ya karşı Avrupa'da güç dengesini sağlamak isteyen İngiltere ve Prusya'nın baskıları sonucu, Rusya 1791'de Osmanlı Devleti'yle Yař Antlaşması imzalandı. Rusya Dinyeper ve Dinyester arasında kalan toprakları ele geçirdi.